

Pienten lasten turvallinen osallisuus

Pienten lasten turvallinen osallisuus

Annukka Paasivirta, Mari Väistö (toim.)
Lastensuojelun Keskusliiton verkkojulkaisu
6/2021

Sisällys

	Lukijalle	4
1.	Lapsilta opittua: kokemuksia turvallisesta osallisuudesta	7
2.	Turvallinen osallisuus varhaiskasvatuksessa on jokaisen lapsen oikeus	11
3.	Huomaa minut!	14
4.	Hei, leiki mun kanssa?	18
5.	On se ero minkin juttu!	22
6.	Lapsen ehdoilla – pienten lasten osallisuutta tukemassa adoptio- ja sijaisperheissä	25
7.	Kun on turvassa, tulee kuulluksi ja kohdatuksi	28
8.	Superhampsteri ja onnen rapupiiraset – Kokemuksia väkivaltatyön avopalvelun lapsityöstä	32
9.	Viisi tärkeää asiaa lapsen osallisuudesta koronatilanteessa	36
10.	Älä tule paha kakku – tule hyvä lasten SOTE!	39
11.	Lasten osallisuus tutkimustoiminnassa	43
	Kommenttipuheenvuoro: Tee turvallinen TAIKA	46
	Kirjoittajaesittelyt	49

Lukijalle

Annukka Paasivirta ja Mari Väistö

MEILLÄ ON SUOMESSA paljon hienoja ammattilaisia, jotka tekevät päivittäin töitä lasten osallisuuden vahvistamiseksi. Työtä tehdään lasten kanssa työskennellen, erilaisissa kehittämisprojekteissa ja tutkimuksen saralla. Kaikelle tälle hyvälle työlle, arjen kokemuksille ja kehittämisen kautta tehdyille havainnoille halusimme antaa äänen. Tavoitteenamme on, että yhä useampi ammattilainen löytää keinoja, joilla tukea pienten lasten osallisuutta sekä saa vinkkejä ja työkaluja oman työnsä tueksi. Tästä on kyse tässä julkaisussa.

Keväällä 2020 pohdimme Lastensuojelun Keskusliitossa, mitä voisimme osaltamme tehdä tukeaksemme pienten lasten osallisuutta. Nuorten osallisuuden vahvistaminen on ollut työmme keskiössä pidempään, mutta nyt halusimme keskittyä alakouluikäisten ja tätä pienempien lasten osallisuuden kysymyksiin. Olimme havainneet eri verkostoissa, että ammattilaisilla on halu tukea pienten lasten osallisuutta, mutta usein kaivataan keinoja sen toteuttamiseen. Samaan aikaan tiesimme useita eri tahoja, jotka ovat tehneet tätä työtä tuloksekkaasti jo pidemmän aikaa.

Tiedon välittämiseksi ja ammattilaisten tekemän työn tueksi aloitimme vuoden kestäväen Pienten lasten turvallinen osallisuus-blogisarjan. Blogisarjan tavoitteena oli nostaa esille pienten lasten osallisuutta, tehdä näkyväksi, kuinka sitä on mahdollista tukea sekä välittää viestiä osallisuuden tärkeydestä. Jokaisen tekstin yhteyteen kirjoittajia pyydettiin tekemään erillinen vinkkilista niistä käytännön tuomista huomioista, jotka he haluavat välittää muille ammattilaisille.

Valitsimme kirjoitusten teemaksi turvallisen osallisuuden. Tällä halusimme korostaa sitä, kuinka tärkeää erityisesti pienten lasten kohdalla on huomioida toimintatapojen turvallisuus. Kuten kirjoituksissa tulee ilmi, niin lapselle turvallisuutta tuo luotettavat ihmiset, lapsilähtöiset työskentelytavat sekä turvallinen tila. Tutustumalla lapseen yksilöllisesti saa tarkemman kuvan siitä, mistä turvallisuus tai mahdollisesti turvattomuus syntyy juuri kyseisen lapsen kohdalla. Osallisuuden lisäksi lapsella on oikeus suojeluun. Lapsen osallisuuden tulee olla vapaaehtoista, ja siinä tulee kunnioittaa kunkin lapsen omia kykyjä osallistua.

Pyysimme mukaan 12 kirjoittajatahoa, joista jokainen tarkastelee pienten lasten osallisuutta eri näkökulmasta. Kirjoituksien sisällöissä on pyritty huomioimaan lasten moninaiset elämäntilanteet sekä eri-ikäisten lasten kanssa työskentely. Erilaisten kirjoitusten kautta halusimme tehdä näkyväksi, että lasten kanssa voi työskennellä myös haastavampien teemojen parissa, mikäli tavat ja keinot ovat suunniteltu lapsilähtöisesti ja turvallinen osallisuus huomioiden. Kirjoitukset on koottu kevään 2020 ja kevään 2021 välisenä aikana.

Ammattilaisten kirjoituksissa tulee hyvin esille, kuinka tärkeää lapsen tuottama tieto on. Saadaksemme käsityksen lapsen omista näkemyksistä ja mielipiteistä, on meidän kuunneltava ja kohdattava lapsi. Jo pienestä pitäen kokemus kuulluksi tulemisesta, arvokkuudesta ja mukaan päädystä vahvistaa lapsen osallisuutta omaan yhteisöönsä sekä lapsen halua osallistua ja olla aktiivinen toimija. Ammattilaiset kuvaavat teksteissä myös iloa, jota lasten kanssa yhteinen työskentely tuottaa. Haastavissa tilanteissa ilo tuo myös lapsille toivoa.

Kirjoitukset ovat ammattilaisten kirjoittamia, ja ne on suunnattu muille ammattilaisille sekä lasten parissa toimiville aikuisille. Lapset eivät ole itse suoraan päässeet kertomaan näkemyksiään vaan tässä julkaisussa ne

välittyvät ammattilaisten kirjoitusten kautta. Julkaisun kuvituskuvien kautta saamme kuitenkin pienen kurkistuksen suoraan lapsilta heidän tärkeiksi pitämistään asioista.

Kiitämme lämpimästi jokaista kirjoittajaa omien kokemusten ja ammattitaidon jakamisesta muille lukijoille. Toivomme, että kirjoitukset motivoivat ja antavat vinkkejä yhä useammalle ammattilaiselle siitä, miten kukin voi omassa toiminnassaan ottaa pienet lapset mukaan yhteiseen työskentelyyn. Se ei nimittäin ole rakettitiedettä, kuten aihetta käsitelleen webinaarin nimesimme.

Kannustamme jokaista aikuista rohkeasti pysähtymään pienten lasten vierele, kuuntelemaan mitä he haluavat ilmaista ja oppimaan toinen toisiltamme. Jokainen meistä haluaa tulla kuulluksi, hyväksytyksi ja saada vaikuttaa itselleen tärkeisiin asioihin. Myös he kaikista pienimmät.

Kuva 1.
"Saan päättää leikkimisestä"
3-vuotiaan lapsen näkemys.

1.

Lapsilta opittua: kokemuksia turvallisesta osallisuudesta

Reetta Kalliomeri ja Hanna Tulensalo

Juttelen lapsen kanssa vapaa-ajasta. Katselemme kuvia asuinalueen paikoista. Kysyn, missä paikassa lapsella on useimmiten hyvä olla. Lapsi osoittaa hyvinvointikeskuksen tilaa, jossa nyt olemme. Kysyn, onko joku paikka, jossa on usein kurja olo. Lapsi osoittaa koulua. Lapsi toteaa, että hyvinvointikeskuksessa on ihmisiä, jotka tykkäävät hänestä. Koulusta lapsi ei halua sanoa mitään. Myöhemmin yhteisen pelituokion päätteeksi lapsi kertoo joutuvansa salaisesti kiusatuksi, eikä voi tehdä asioita, joista tykkää.

Turvallisuuden ja osallisuuden välinen yhteys tulee hyvin ilmi edellä kuvatun kohtaamisen kautta. Samoin se, että kuuntelematta lapsia, emme voi tietää. Toisen lapsen kokemus vastaavissa tilanteissa saattaisi olla erilainen.

Olemme Pelastakaa Lapset ry:n kehittämishankkeessa menneet lasten luokse tutustumaan siihen, mistä turvallisen osallisuuden kokemus lasten näkökulmasta syntyy. Lapset ovat olleet iältään 3–12-vuotiaita ja heillä on monenlaisia kokemuksia elämästä ja palveluista. Lapset ovat mielellään kertoneet kokemuksistaan sanallisesti, piirtämällä, kuvien avulla, leikkimällä, eleillä ja myös hiljaisuudella.

Kuuntelevat ihmiset

Turvallisen osallisuuden tunnetta lisää se, että lapsi tulee huomatuksi. Tällöin aikuinen moikkaa, kysyy kuulumisia, huomaa onnistumiset sekä lapsen pahan olon. Lasten mielestä asioita voi kertoa aikuisille, jotka tuntevat ja joihin voi kokemuksen pohjalta luottaa. Toisinaan tuntemattomatkin jäävät mieleen; sijaisope, joka on nähnyt lapsen uusin silmin tai kauppakeskuksen vartija, joka kyselee kuulumisia rankan viikonlopun jälkeen.

Lasten kokemuksissa näkyy perheen merkitys. Kuitenkin tunnistetaan tarve sille, että perheen ulkopuolella tulee huomata lapsi ja hänen tarpeensa. *Kaikki eivät voi kertoa edes vanhemmilleen.*

Yhteisen leikin tai pelin kautta voi löytyä tila ja uskallus asioista kertomiselle. Turvallista osallisuutta lisää se, että kukaan ei pakota tekemään asioita, joihin ei ole valmis. *Ei voi pakottaa halaamaan tai puhumaan!*

Valitettavasti lapsilla on kokemuksia myös ihmisistä, joiden seurassa on ikävä olo ja joihin ei voi luottaa. Ihmisistä, jotka ohittavat lapsen katseen ja hädän. Aikuisista ja lapsista, jotka kohtelevat huonosti.

Paikat, joissa on kevyt olo

Lapset toivovat enemmän paikkoja, joissa ei tarvitse suorittaa tai pelätä. Jo kaksivuotias osaa kertoa tunteestaan perhetuvalla toteamalla äidilleen: *“haluan jäädä yöksi tänne.”* Turvallisten aikuisten saatavilla olo on lasten mielestä tärkeää myös paikoissa, joissa *kaverit on parasta.*

Koti on monelle lapselle turvapaikka, mutta ei kaikille. Turvallisessa kodissa *ei huudeta eikä satuteta toisia, pyydetään ja annetaan anteeksi, myös mokat.* Siellä myös *pääsee syliin*, kun harmittaa, saa ruokaa ja lämpimät hanskat osallistuakseen pihaleikkeihin.

Netissä lapsi voi kokea olevansa yksin ja joutua pelottaviin tilanteisiin, mikäli kukaan aikuinen ei kiinnostu paikasta, jossa lapsi viettää aikaansa. Nettikiusaaminen on tosi paha. Se voi muuttaa lapsen kokonaan.

Myös konkreettiset asiat luovat turvaa ja pelkoa. Kerhossa hyllyn päällä seisova pelottavan näköinen nukke voi luoda turvattoman olon tai

iltapäivätoiminnan meteli saa nyrkit heilumaan.

Iloa tuovat asiat ja tekeminen

Ilon merkitys näkyy lasten toimintaa seurattaessa ja tulee ilmi myös puheessa. Ilo kannattelee ja luo toivoa, kun elämässä tapahtuu kurjia asioita. Vanhempien eron jälkeen voi lohduttaa lasta tekemällä yhdessä *hassuja juttuja* tai lähteä ulos *tuulettumaan kavereiden kanssa*. Tukihenkilön kanssa voi puolestaan olla *kevyt olo*, koska voi hetkeksi unohtaa ikävät asiat. Väkivaltaa kokeneiden lasten vertaisryhmässä parasta oli, että *voi olla hauskaa*.

Lapset toimivat itse monin tavoin saavuttaakseen turvallisuuden ja osallisuuden tunteen. Unirievun kuljettaminen päiväkotiin tuo tutun tuoksun kodista. Pelimaailmaan uppoutuminen luo kokemusta yhteenkuulumisesta. Musiikin kuuntelu häivyttää riitelyn äänet. Lumikökkäreen potkiminen estää potkimasta muita.

Tutustumatta lapseen emme voi tietää, mikä luo turvallista osallisuutta hänen elämäänsä tai mahdollisesti luo pelkoa ja syrjään jäämisen kokemuksia. Esimerkiksi uutinen kadonneesta ihmisestä voi luoda kouluun lähtemisen pelon. Toisinaan ratkaisut ovat helpohkoja: pimeän aiheuttama turvattomuuden tunne ratkeaa yövalolla. Aina ne eivät ole yksinkertaisia. Kaljatauti ei lähde omasta vanhemmasta aikuiselle kertomalla, mutta kuulluksi, uskotuksi ja autetuksi tulemisen tunne säilyy läpi elämän.

Vinkit ammattilaisille:

Miten vahvistaa osallisuuden ja turvallisuuden kokemuksia?

- Pysähdy katsomaan, kysymään, kuuntelemaan ja tarjoamaan konkreettista apua.
- Etsi ja luo sopivaa kertomisen tilaa ja tapaa.
- Yritä ymmärtää, erityisesti silloin kun se tuntuu vaikealta.
- Usko lasta.
- Kysy palautetta, jotta lapsen turvallisuuteen vaikuttavat asiat tulevat näkyväksi ja huomio ne.
- Muista, että aikuisen vastuulla on aina suojella lasta ja tukea lasta kertomisessa. Lapsella on ohittamaton oikeus suojeluun ja osallisuuteen.

Lisätietoja:

Toivon ja turvan työkalu konkreettiseksi työvälineeksi

Tässä on tueksi perheväkivaltaa kokeneiden lasten kanssa kehitetty [Toivon ja turvan työkalu](#), joka on kehitetty Tampereen ensi- ja turvakoti ry:n ja Pelastakaa Lapset Arjesta voimaa -hankkeen yhteisessä kehittäjäryhmässä. Vastata voi monin tavoin: kirjoittamalla, piirtämällä, kertomalla, leikkimällä tai hiljaisuudella. Kannattaa kokeilla ensin itse!

Kuva 2.

"Olen turvassa sukellusveneessä meren keskellä."
3-vuotiaan lapsen näkemys.

2.

Turvallinen osallisuus varhaiskasvatuksessa on jokaisen lapsen oikeus

Marjukka Rauhala ja Hanna-Leena Ylönen

Varhaiskasvatustlain ja varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden (540/2018) mukaan varhaiskasvatuksen tulee olla turvallista, tasa-arvoiset koulutusmahdollisuudet kaikille tarjoavaa, kunnioittavaa vuorovaikutusta edistävää ja eettisesti vastuullista. Varhaiskasvatuksessa tarvitaan henkilökuntaa, joka on valmis tarkastelemaan uudelleen omia ennakkoluulojaan sekä yhteiskunnan valtasuhteita ja rakenteita. Lasten osallisuutta ja ystävyyshaitoja voi edistää esimerkiksi Ole rohkea ja reilu -työpajojen avulla.

Rasismia esiintyy jo varhaiskasvatuksessa

Rasismi on osa myös pienten lasten arkea (Repo 2015). Päiväkodeissa esiintyy rasistista kiusaamista ja ympäröivän yhteiskunnan tiukkaan juurtuneet ajatusmallit, toimintatavat ja valkoisuuden normi heijastuvat lapsiin. Lapset tulevat jo varhain tietoisiksi yhteiskunnallisista järjestyksistä, joissa ihmisiä kohdellaan eri tavoin. Usein rasismiksi nähdään vain sanallinen tai fyysinen yksilöiden tai ryhmien välinen teko. Rasismi on kuitenkin laaja käsite, rakenne ja systeemi, joka pitää sisällään monia ilmenemismuotoja. Piilossa olevia rasistisia toimintatapoja, kuvastoa, pieniä eleitä ja ilmeitä ei aina ole helppo havaita, varsinkaan jos itse on valkoinen tai ei ole perehtynyt rasismiin ilmiönä.

Kasvattajien on pyrittävä tarkastelemaan pienten lasten maailmaa kaikkien lasten, myös ei-valkoisten ja ei-suomenkielisten lasten silmin. On hyvä pohtia muun muassa, onko jokaiselle lapselle tarjolla roolimalleja, millaisia rooleja otetaan leikeissä, minkälainen on kirjojen, lelujen ja opetusmateriaalien kuvasto ja mitä sanoja käytämme ihmisistä puhuessamme. Osallisuus ei voi myöskään olla kiinni kielitaidosta, vaan kasvattajien tehtävänä on aktiivisesti etsiä kommunikointikeinoja niin lapsen kuin lapsen vanhemmankin kanssa.

Rasismi voi näyttäytyä myös ulkopuolelle sulkemisena. Maahan muuttaneiden lapset jäävät muita herkemmin syrjään päiväkodin arjessa. He ovat päiväkodeissa helpommin muita passiivisemmassa roolissa ja saavat muita vähemmän syvällistä huomiota päiväkodin aikuisilta. Päiväkoti on monelle lapselle ensimmäinen kosketus kodin ulkopuolella olevaan laajempaan yhteisöön. Ensimmäiset kokemukset ulkopuolisuuden ja toiseuden tunteesta saattavat tulla jo pienenä, kun ryhmään pääsy ja osallisuus ei onnistu. Päivittäinen ulkopuolelle jättäminen, eriarvoinen kohtelu ja syrjintä vaikuttavat hyvinvointiin ja mahdollisuuksiin päästä elämässä eteenpäin. Ulkopuolelle ja huomiotta jättäminen tuntuu aivoissa fyysistä kipua vastaavalla tavalla. Kasvattajan vastuulla on auttaa jokaista lasta tulemaan nähdyksi ja osaksi ryhmää.

Reilua yhdessäoloa ja ystävyyshaitoja tulee opetella

Päiväkodeissa ja koulussa on hyvä huomioida yhteisiä ja yhdistäviä tekijöitä erottavien sijasta. Ryhmän yhteisen kulttuurin syntyminen on tärkeää ja jokaisen persoonalla ja voimavaroilla on paikkansa tämän kulttuurin syntymisessä. Yhteiset Lapsemme ry:n Ole reilu ja rohkea työpajoissa opetellaan yhdessäoloa ja ystävyyshaitoja. Työpajat ovat osa rasisminvastaista ja ennaltaehkäisevää vaikuttamistyötä. Pienille lapsille suunnatuissa työpajoissa käsitellään moninaisuuden teemoja taidelähtöisten ja toiminnallisten menetelmien avulla. Pienten lasten työpajat rakentuvat sadun ympärille ja vuorottelevat teemaan liittyvien toiminnallisten harjoitteiden ja ohjatun keskustelun välillä.

Etäännyttämällä aihe taiteen avulla, voidaan saavuttaa teemojen käsittelyyn turvallinen välitila. Eläytymällä kuvitteellisen hahmon asemaan ja tilanteeseen, opetellaan empatiataitoja ja kaikkien ottamista mukaan. Työpajat tarjoavat ratkaisukeskeisen ja osallistavan tilan, jossa jokaisen lapsen mielipide ja kokemus on tärkeä. Luova leikki, liike, tanssi ja kuvataide antavat myös muita kuin kielellisiä osallistumisen tapoja

Ole rohkea ja reilu -toiminnassa on valmistunut myös varhaiskasvattajien itsenäiseen käyttöön tarkoitettu [musiikkityöpajamateriaali](#). Musiikkityöpajassa moninaisuutta ja ystävyyshaittoja harjoitellaan sadun ympärille rakentuvien musiikillisten toimintaosuuksien ja keskustelun avulla.

Useimmissa pienten lasten Ole rohkea ja reilu -työpajoissa moninaisuutta, ennakkoluuloja ja rasismia käsitellään etäännytetysti sadun kautta. On kuitenkin suositeltavaa käydä rohkeita keskusteluja näistä teemoista myös pienten lasten kanssa. Apuna voivat toimia Ole rohkea ja reilu -toiminnassa laaditut vinkkilistat: [Rasismia kokeneen lapsen tukeminen](#) ja [Miten käsitellä rasismia valkoisten lasten kanssa](#).

Lähteet:

Repo Laura. 2015.
Pienet lapset ja kiusaamisen ehkäisy.
PS-Kustannus.

[Varhaiskasvatuslaki 540/2018.](#)

3.

Huomaa minut!

Johanna Franska, Katja Rippstein ja Liisa Ylikojola

Jokainen hakee syntymästään lähtien katsekontaktia ja viestii eri tavoin: Huomaa minut! Pienelläkin lapsella on omat ajatuksensa ja tunteensa. Se, havaitaanko tai ymmärretäänkö lapsen viestejä, riippuu meistä aikuisista. Osaammeko, haualuammeko tai ehdimmekö pysähtyä niiden äärelle?

Ihan pienelläkin on oikeus tulla nähdyksi ja kuulluksi

Lapsen osallisuus ei saa riippua iästä tai koosta – ihan pienelläkin on oikeus tulla nähdyksi ja kuulluksi. Tämä varmistaa lapsen turvallista kasvua ja kehitystä. Jotta aikuinen voi edistää pienen lapsen osallisuutta, hänen on pysähdyttävä havainnoimaan, mitä lapsi viestii. Lapsen ajatuksia tai tunteita ei voi varmuudella tietää, mutta niitä havainnoimalla saa vihjeitä ja oppii huomaamaan, miten lapsi reagoi eri tilanteissa.

Kiinnostus alle kouluikäisten lasten osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksiin herätti palon kehittää Huomaa minut! -osallisuustyökalu. Sen taustalla vaikuttaa mentalisaatioteoria (esim. Viinikka ym. 2014). Teorian keskiössä on, että lapsi tarvitsee aikuista ajatustensa ja tunteidensa heijastuspinnaksi ja tunnistamisen avuksi. Pieni lapsi tarvitsee aikuista myös ”ääneeseen”, saadakseen mielipiteitään kuuluviin. On tärkeää, että aikuinen tarttuu lapsen tekemiin aloitteisiin, vahvistaa ja sanoittaa lapselta saatuja viestejä.

Osallisuustyökalulla konkreettista hyötyä avoimissa kohtaamispaikoissa

Osallisuustyökalun ensisijainen tavoite on vahvistaa vanhemman ja lapsen välistä positiivista vuorovaikutussuhdetta. Kun tarjoamme vanhemmalle vaikkapa [avoimessa kohtaamispaikassa](#) mahdollisuuden seurata sen avulla lapsensa toimintaa, hän usein oivaltaa jotain uutta. Miten lapsi suhtautuu muihin aikuisiin tai lapsiin? Mikä on lempitekemistä tai mikä aiheuttaa turhautumista? Parhaimmillaan vanhempi löytää uusia toimintatapoja arkeen ja keinoja auttaa lasta vaikean tunteen yli ilman, että itse hermostuu tai väheksyy lapsen tunnetta. Aina se ei ole helppoa, mutta kaikki pienetkin yritykset tähän suuntaan ovat lapsen edun mukaisia.

"Tommi 2 v. osasi jo kotona pyytää, että mennään tänään kerhoon (perhekahvilaan)."

"En tykkää laatikoista, koska ne on liian punaisia leikkeihin. Kirjoita niin äiti!"
- Elea 3 vuotta.

Myös kohtaamispaikat saavat Huomaa minut -osallisuustyökalun avulla arvokasta tietoa toiminnan kehittämiseen. Työkaluun kuuluu opas, lomake, juliste ja vihko. Joko kohtaamispaikan työntekijä tai lapsen vanhempi kerää lasta havainnoimalla palautetta. Jokainen lapsen palaute on arvokas, mutta yksittäisen palautteen myötä ei voi tehdä johtopäätöksiä mm. toiminnan laajemmasta kehittämisestä. Kun palautteita kertyy paljon, dataa voi luokitella esimerkiksi seuraavasti: emotionaalinen ja tiedollinen tuki, sosiaalinen osallisuus ja toimintaosallisuus. Luokittelun avuksi olemme kehittäneet erilaisia taulukkopohjia. Kerättyä tietoa voi käyttää tietoa tarpeen mukaan:

hyvinvointikertomukseen, lapsivaikutusten arviointiin, kohtaamispaikan kehittämiseen – tai vaikkapa uusien lelujen hankkimiseen. Tässä esimerkki MLL:n Varsinais-Suomen piirin kohtaamispaikka Marakatista.

*"Saako täällä oikeasti tänään "riehua" (tanssia)?"
- Meea 4 vuotta.*

Suunnittelimme uusien lelujen hankkimista. Pyysimme lapsiraatiin mukaan 8 lasta vanhempineen ja kysyimme: Mitä ja millaisilla leluilla lapset leikkivät? Vanhemmat kirjasivat Huomaa minut! -lomakkeelle havaintojaan lasten leikeistä. Lisäksi kohtaamispaikan ohjaajat haastattelivat ja pyysivät lapsia piirtämään Huomaa minut! -vihkoon, mikä lelu on kiva. Kävimme viikkopalaverissa läpi lasten palautteet ja viemme niiden perusteella tehdyt hankintaehdotukset esimiehelle. Tämän jälkeen hankimme lelut, esittelimme ne lapsille – ja seuraava mieluinen askel olikin ottaa uudet lelut käyttöön!

Lapsi osana yhteisöä

Huomaa minut! -työkalu auttaa havaitsemaan, että pienen lapsen kuuleminen on sekä mahdollista että tärkeää. Kun lapsi saa jo pienestä pitäen kokemuksia siitä, että hänen ajatuksensa ja mielipiteensä kiinnostavat aikuisia ja hän voi vaikuttaa asioihin, lapsi kokee olevansa osa yhteisöä. Kun näitä hetkiä on tarjolla säännöllisesti, lapselle kehittyy parhaimmillaan halu osallistua ja toimia. Samalla havainnointi voi muuttaa myös lähiaikuisen, työntekijän ja vapaaehtoisen asenteita. Heidän on helpompi nähdä lapsi tasavertaisena, sisältöön vaikuttavana ja aktiivisena toimijana. Lapsen osallisuuden vahvistamisessa ja lapsen viestien kuulemisessa ei meistä kukaan ole koskaan täydellinen tai valmis. Tärkeintä on tehdä parhaansa: pysähtyä huomaamaan lapsi!

Vinkit ammattilaisille:

Huomaa minut! -työkalu

- Tukee vanhemman ja lapsen välistä vuorovaikutusta sekä positiivisen vanhemmuuden vahvistumista.
- Kannustaa aikuisia havainnoimaan lasta ja lapsen viestejä, tutustumaan lapseen ja hänen näkökulmaansa.
- Vahvistaa lapsen asemaa asiakkaana ja osallisena: aivan pienenkin lapsen ääni tulee kuulluksi.

Lue lisää: [Huomaa minut! -osallisuustyökalusta](#)

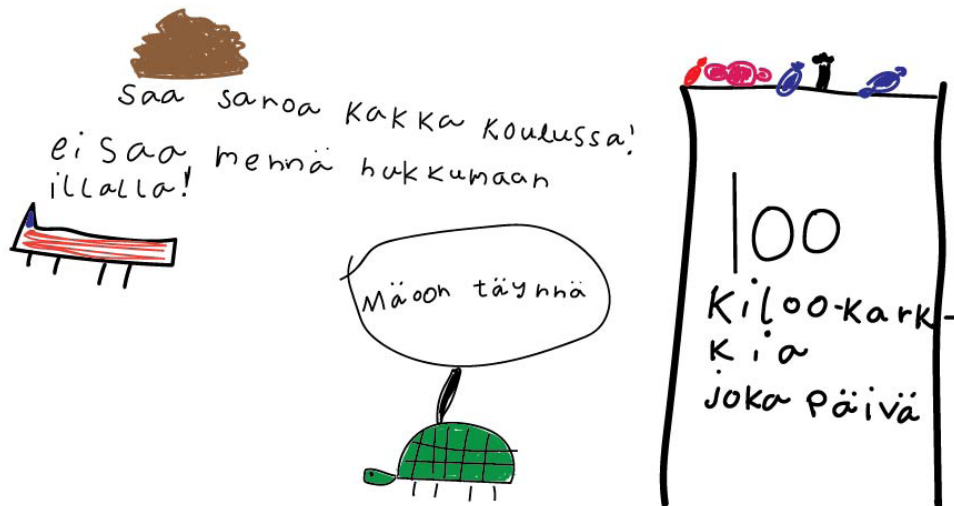

Lähteet:

Viinikka Anne (toim). 2014.
Mentalisaatio perheiden tukena,
Mannerheimin Lastensuojeluliitto.

Kuva 3.
"Mistä haluan päättää.."
8-vuotiaan lapsen näkemys.

4.

Hei, leiki mun kanssa?

Sanna Tuisku-Lehto

Odottava katse, käteen tarttuminen, lelulaatikkoon kurkkiminen olkasi yli, suora, sanallinen pyyntö tai oma havahtumisesi siihen, ettet enää muista, milloin viimeksi autoit lapsen leikin ääreen häntä avustaen.

Vie vain yhden hetken, päätöksen verran. Ok, olen tässä sinulle, leikitään. Sen jälkeen aika lentää, jos malttaa jättää älylaitteet ja muut aikasyöpöt pöydälle. Ajantaju häviää helposti, kun on läsnä, ja jää ihmettelemään lapsen ainutlaatuisuutta, riemua saadusta huomiosta ja iloa saada johtaa leikkiä.

Me aikuiset voimme esitellä ideaa yhteisestä leikistä, mutta mitä enemmän annamme lapselle mahdollisuuksia tehdä aloitteita ja johtaa leikkihetkeä, sen hauskempaa ja mielenkiintoisempaa leikistä tulee. Jokainen lapsi osaa toimia leikin johtajana. Siihen ei tarvitse edes sanoja. Seuraa lapsen liikkeitä, ole läsnä lapselle mieluisalla tavalla ja katso mitä siitä syntyy. Aina voi kysyä, jos et ole varma ymmärsitkö oikein.

Annetaan kaikkien tunteiden näkyä

Välillä yhteiseen hetkeen pysähtyminen voi tuntua vaikealta. Ei jaksaisi, väsyttää ja oma seikkailumieli on hukassa. Oman tunteen sanoittaminen ääneen lapselle on tärkeää. Samalla aikuinen näyttää omalla esimerkillään, miten tunteita nimetään ja kuinka epämieluisalta tuntuvat tunteet ovat myös sallittuja. Tunnetaitojen harjoittelu on onnistuneen vuorovaikutuksen kannalta merkityksellistä. Samalla kun oma olo kevenee tunteen ääneen sanomisen myötä, se lisää yhteisymmärrystä.

Joskus lasta harmittaa, ettei hän saa kertoa omaa mielipidettään. Me aikuisina voimme auttaa lasta saamaan oman äänensä kuuluviin. Lapsi tarvitsee arjessa hetkiä harjoitellakseen oman mielipiteensä kertomista sekä omien tunteidensa ilmaisemista. Niitä on hyvä harjoitella yhdessä. Kotona voi ottaa tavaksi keskustella päivällisellä, miltä jokaisesta perheenjäsenestä tuntuu esimerkiksi näyttämällä tunnetta kuvastava ilme. Silloin yhteisiin hetkiin alkaa tulla tutuksi kuvioksi lapsen vahvempi huomioiminen, jolloin riittää kuunneltavaa ja keskusteltavaa.

Läsnäolotaitoja voi harjoitella

Muistelen itse välillä, millaisia kohtaamiset pienen vauvan kanssa olivat. On helppoa pysähtyä hetkeen vauvan kanssa, olla ja ihmetellä, vastata hänen aloitteisiinsa spontaanisti. Samalla tavalla voi toimia myös isompien lasten kanssa, oli heillä erityistä tarpeita tai ei.

Läsnäolotaitojen harjoitteluun löytyy myös mainioita harjoituksia. Jotkut harjoittelevat systemaattisesti yhteiseen leikkihetkeen pysähtymistä [HYP-menetelmän](#) avulla tai opiskelevat [voimauttavaa vuorovaikutusta](#). Toisinaan yhteiseen hetkeen rauhoittumiseen riittää pieni alkulämmittely jonkin valmiin puuhan parissa.

Piirrä taas, milloin on välipala!

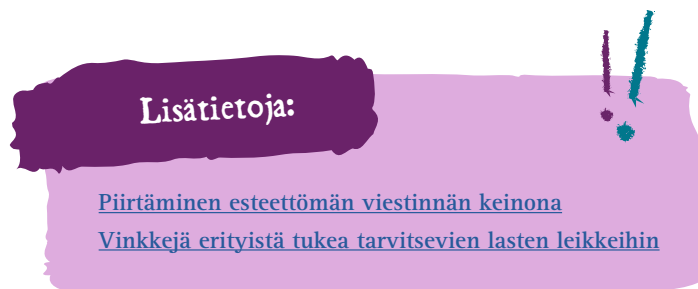
Uuden leikin opettelussa kuvalliset ohjeet rohkaisevat lasta oma-aloitteisuuteen ja auttavat ymmärtämään leikin idean. Kuvat myös herättävät mielenkiinnon. Joskus valmiiden kuvien lisäksi on nopeampi käyttää niin sanottua Kylli-täti-menetelmää eli piirtää puheen rytmissä yksinkertaisia kuvia paperille. Itse piirretyt kuvat hauskuuttavat lapsia ja innostavat heitä osallistumaan

vahvemmin yhteisen hetken suunnitteluun. Myös oma puheeni on selkeämpää, kun samalla piirrän ja tuntuu kuin lapset seuraisivat innokkaammin. Suosittelen lämpimästi kokeilemaan!

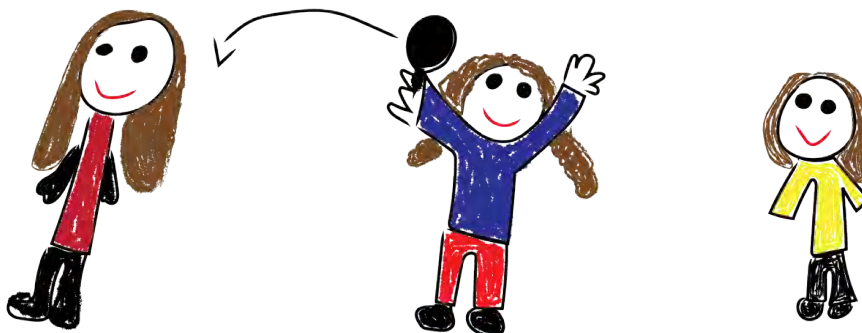
Leikki lapsen kuulemisen menetelmänä

[Lasten leikkilahjat](#) kehittänyt Friedrich Fröbel jo omana aikanaan kuvasi lapsen leikin merkityksellisyyttä. ”Pienen lapsen leikit ovat tulevan elämän sirkkalehtiä, sillä niissä kehittyä ja näyttäytyä ihminen kokonaisuudessaan herkipine ominaisuuksineen ja sisäisine mielenlaatuineen”. Tämän vuoksi parhain tapa kuulla lasta ei ole järjestää kuulemistilaisuus vaan yhteinen leikkihetki. Mielestäni me ammattilaiset voisimme hyödyntää lasten parissa työskennellessä vielä vahvemmin leikkiä.

Aina ei ole aikaa leikkiä. Se on tylsä totuus, jota vastaan haluaisin taistella. Onneksi on olemassa muitakin tapoja. Aina on aikaa olla läsnä ja keskittyä lapsen asiaan. Jos on vielä enemmän aikaa, voi vaikean käsiteltävän aiheen yhdistää lapselle mieluisaan lautapeliin tai toiminnalliseen tehtävään. Hassuttelu ja aikuisen höpsöt kysymykset kesken kaiken auttavat lastakin muistamaan, että me ammattilaisetkin osaamme heittäytyä sanalliseen leikkiin. Silloin ehkä saamme helpommin kutsun tulla mukaan. On nimittäin kunnianosoitus saada olla hetken verran leikkikaveri pienelle ihmiselle ja samalla tutustua häneen leikin kautta.

Kuva 4.
"Saan päättää leikkimisestä."
8-vuotiaan lapsen näkemys.

Vinkit ammattilaisille:

Kesään sopivia tehtäviä ja harjoituksia

Monet perheet viettävät kesällä aikaa kotona. Välillä saattaa tuntua tylsältä ja on vaikea keksiä tekemistä. Minua kuullaan -hanke on tehnyt yhdessä Vammaisperheyhdistys Jaatinen ry:n ja Selkovernerin kanssa kolmen kirjan sarjan lapsille, nuorille sekä heidän kanssaan kesälomapuuhiissa mukana oleville. Kirjat soveltuvat kaikenikäisille lapsille ja nuorille, jotka hyötyvät kuvallisista ja selkeistä ohjeista.

Kesäkivaa -kirjasarja

- Tee kesäretki -kirjan avulla voi kertoa mielipiteensä ja päättää kesälomapäivän retkikohteen.
- Unelmoi ja mietiskele -kirjasta löytyy tehtäviä, jotka auttavat rentoutumaan, haaveilemaan ja miettimään, mistä asioista pitää itsestään eli mitkä ovat omia supervoimia.
- Kerro tunteista -kirja auttaa sanoittamaan omia tunteita ja puhumaan tunteista muille. Tunteiden sanoittamisen harjoittelu ja tunteista puhuminen tekee olon kevyemmäksi.

5.

On se ero munkin juttu!

Salla Frisk

Vanhempien ero tuo usein isoja muutoksia lapsen arkeen ja elämään. Siihen nähten lasten ja nuorten osallisuus eropalveluissa, vanhempien tekemissä lasta koskevista sopimuksista ja yhteiskunnallisesta keskustelusta on verrattain vähäistä. Lasten ajatusten ja toiveiden kuulluksi tulemista määrittelee tällä hetkellä paljon vanhempien henkilökohtaiset kyvyt, tahto ja ymmärrys asettua tarkastelemaan asioita lapsen näkökulmasta.

Lapsen osallisuus eroon liittyvissä asioissa tarkoittaa, että hänen mielipiteitään, ajatuksiaan ja toiveitaan kuullaan ja huomioidaan mahdollisuuksien mukaan. Se ei tarkoita, että vanhempien vastuu päätöksistä siirtyisi lapselle. Voidakseen olla asioista jotain mieltä ja osallistua, lapsi tarvitsee ikätason mukaisesti tietoa siitä, mitä hänen elämässään tapahtuu ja mihin asioihin ero hänen elämässään vaikuttaa.

"Minulle sanottiin, että kun olen 12-vuotias, saisin itse päättää kumman vanhemman luona asun. En olisi halunnut."

Vanhempien käydessä läpi omaa erokriisiään ja huolehtiessaan käytännön järjestelyistä, saattaa lapsi jäädä sivurooliin. Vanhemmilla voi myös olla hyvää tarkoittava ajatus suojata lasta ikäviltä ja vaikeilta asioilta ja sen takia olla puhumatta lapsen kanssa erosta. Lapsen on kuitenkin helpompi hyväksyä eron tuomia muutoksia, kun hän on kokenut tulleen kuulluksi, vaikka tehdyt päätökset eivät olisi hänen toiveidensa mukaisia.

"Meillä ei koskaan lausuttu sanaa ero ääneen."

Vanhempien ero voi horjuttaa lapsen perusturvallisuuden tunnetta erityisesti silloin, jos vanhemmilla on paljon riitoja ja erimielisyyksiä lasten asioihin liittyen. Lapset ovat hyvin lojaaleja vanhemmilleen ja eron jälkeen saattavat jättää kertomatta ajatuksiaan ja tunteitaan vanhemmille, koska eivät halua pahoittaa heidän mieltänsä tai pelkäävät sen aiheuttavan riitaa vanhempien välille.

"Jätin kertomatta, että haluaisin asua enemmän isän luona, kun en halunnut pahoittaa äidin mieltä."

"Eron jälkeen isäni kysyi, että sopiiko minulle, jos muutetaan hänen uuden naisystävänsä kanssa yhteen. Naisystävä seisoj siinä isän vierellä."

Lasten osallisuus eroryhmissä

Vertaisryhmätoiminta sopii erityisen hyvin vanhempien eron käsittelyyn lasten kanssa. Siellä lapset voivat turvallisessa ympäristössä aikuisen tuella

jakaa ajatuksiaan muiden vanhempien eron kokeneiden lasten kanssa. Lasten eroryhmät kokoontuvat yleensä viikoittain kuuden viikon ajan. Ryhmäprosessiin sisältyy alku- ja lopputapaamiset vanhempien kanssa. Ryhmän koko on 4–8 lasta ja ryhmissä on aina kaksi ohjaajaa.

Lasten osallisuus on ryhmässä tärkeää ja sitä voidaan tukea monin eri tavoin. Paljon on kyse ohjaajan asenteesta, kyvystä luottaa lapsiin ja ryhmäprosessiin. Lapsilla on ryhmässä tila, tietyt raamit ja pelisäännöt, joiden sisällä heillä on tilaa toimia itselleen sopivalla tavalla. Jokaiselle ryhmäkerälle on oma tema ja ohjaajat tukevat lapsia ajatusten ja tunteiden ilmaisuun erilaisin menetelmin, mutta lapset tuottavat toiminnallaan ryhmän sisällön. Jokainen ryhmä on erilainen, riippuen siitä, millaisia lapset ovat, mitä he tykkäävät tehdä ja mistä heille on tärkeää puhua. Ryhmässä ei tulkita tai arvioida lasten töitä tai kyseenalaisteta heidän sanomisiaan. Lasten ajatukset ovat ryhmässä oikein ja totta.

Mitä lasten eroryhmien ohjaaminen on antanut itselleni?

Lasten eroryhmien ohjaaminen on vahvistanut omaa ajatustani siitä, miten tärkeää lapsille on tulla kuulluksi. On etuoikeutettu olo, kun saa kuunnella lasten ajatuksia heidän perheestään ja elämästään. Koen sen suurena luottamuksen osoituksena. Jokaisen lapsen oma kokemus on hänen totuutensa ja ansaitsee sellaisenaan tulla kuulluksi.

Parasta on, kun näkee lapsen oivaltavan jotain itselleen merkittävää. Pienillä hetkillä voi olla iso merkitys.

Eron käsittely lapsen kanssa ei pääty siihen hetkeen, kun hänelle on annettu tieto erosta, vaan usein se alkaa vasta siitä.

Vinkit ammattilaisille:

Vinkit lasten ryhmien ohjaajille osallisuuden tukemiseen

- Uskalla heittäytyä. Mitä enemmän ohjaajana annat itsestäsi, sitä enemmän saat lapsilta.
- Huumori ja yhdessä jaettu ilo on tärkeää. Ryhmässä saa aikuisetkin hassutella ja vitsailla.
- Kun lapsi ehdottaa jotain, sano: ”hyvä idea, kokeillaan!” aina kun voit.
- Tue, kannusta ja rohkaise lapsia itseilmaisuun. Kehu jokaisesta onnistumisesta.
- Aina kaikki ei onnistu, ole armollinen myös itsellesi.

6.

Lapsen ehdoilla
– pienten lasten
osallisuutta
tukemassa adoptio- ja
sijaisperheissä

Salla Tavio

Koen olevani onnekas ja etuoikeutettu saadessani kohta jo lähes 30 vuoden ajan kohdata perheitä, vanhempia ja lapsia, erilaisista lastensuojelun positioista. Olen ollut sekä palvelun tuottajan että ostajan roolissa. Olen ollut sekä esimiesasemassa että ruohonjuuritasolla. Ruohonjuuritason työskentely perheiden kotona on parasta ja sytyn siitä aina uudelleen!

Lasten identiteetin ja perheeseen integroitumisen tukeminen adoptioperheissä

Adoptioperheissä käyn harvemmin, mahdollisesti vain kerran vuodessa. Koen luontevaksi ja varsinkin pienen taaperon kohdalla turvalliseksi tavaksi ilmaista kiinnostukseni lasta kohtaan hänen vanhempiensa kautta, ellei lapsi itse ole halukas ottamaan kontaktia. Yritän rauhallisella olemuksellani, ystävällisillä ilmeilläni, kehon kielelläni viestittää hyväksyntääni. Olen käytettävissä suoraan lapselle, mutta en halua tunkeilla, enkä herättää turvattomuuden tunnetta.

Osa kansainvälisesti adoptoiduista lapsista tarvitsee ensisijaisesti sen oppimista, että lastenkotitaustan jälkeen heillä on perhe, johon muodostaa kiintymyssuhdetta. Onnistumiseksi voi laskea sen, että lapsi vierastaa minua kotikäynnillä ja ilmaisee päättäväisesti, että hän tietää mikä on hänen perheensä ja sosiaalityöntekijä ei siihen kuulu.

Toisinaan riittää, että lapsi on läsnä valitsemallaan tavalla ja että hän voi kokea olonsa turvalliseksi. Jos lapsi haluaa, olen valmis leikkimään, pelaamaan, lukemaan, juttelemaan tai viettämään hänen kanssaan aikaa kahden kesken, mutta en edellytä sitä. Osa lapsista odottaa minua innokkaasti vuosittaiselle käynnille ja muistaa yksityiskohtaisesti, mitä viimeksi teimme.

Adoptioperheissä keskeistä on tukea lapsen identiteettiä ja integroitumista uuteen perheeseen ja kulttuuriin. Oleellista on, että lapsen alkuperästä ja juurista voidaan puhua lapsen kuullen avoimesti ja kunnioittavaan sävyyn. Koen olevani avuksi, kun lapsen kuullen keskustelemme olosuhteista, mistä lapsi on tullut ja millaista hoivaa tai sen puutetta hän on joutunut kokemaan ja miten se näkyy hänessä. Empaattisesti ja kunnioittavasti. Avoimuus voi auttaa lasta eheytymään. Integroituaan uuteen perheeseen, maahan ja kulttuuriin hänen ei tarvitse hylätä ja unohtaa vanhaa tullakseen osaksi uutta.

Hienoimpia hetkiä on, kun vanhemmat kertovat lapsen leikin kautta käyneen läpi hänelle tapahtuneita asioita. Leikissä lapsi on esimerkiksi esittänyt itseään hylättynä vauvana, ja adoptiovanhempi esittänyt hänet löytävää aikuista. Adoptiovanhempi ei voi liikaa liioitella sitä ilahtumista, kun hän löytää pienen vauvan hylättynä tien viereltä (olohuoneen lattialta) ja haluaa heti viedä lapsen turvaan sairaalaan, poliisilaitokselle tai lastenkotiin (olohuoneen sohvalle). Leikin ja toistojen kautta lapsi saa vahvistusta sille, että hän on arvokas ja merkityksellinen, hänen elämällään on väliä.

Perhehoitoon sijoitettu lapsi on arvokas juuri sellaisenaan kuin on

Työskentelyni sijaisperheissä on luonteeltaan intensiivistä ja laaja-alaista. Tuettavaan kokonaisuuteen kuuluvat sijaisperheiden vanhemmat, heidän biologiset lapsensa, sijoitettu lapsi tai lapset sekä lasten biologiset vanhemmat ja mahdollisesti muutakin lapselle läheistä sukua.

Lapsen sijoitus perhehoitoon voi olla lyhytaikaista eli kriisiluontoista tai pitkäaikaiseksi suunniteltua. Perhehoito voi kestää lapsen aikuisuuteen asti.

Sijoitettu lapsi ansaitsee saada paikkansa rakastettuna perheenjäsenenä, samanarvoisena kuin muut. Kiintymyssuhteen muodostuminen lapsen ja sijaisvanhempien välille ei aina ole helppoa, mutta onnistuessaan palkitsevaa. Oma työroolini on parhaimmillaan silloin, kun saan mahdollisuuden tukea kaikkia osapuolia ja olla tietoinen siitä, että jokaisella ihmisellä oma tulokulmansa.

Haluan välittää lapselle kokemuksen, että pidän hänestä juuri sellaisena kuin hän on. Haluan hänen tuntevan, että tykkään hänen molemmista vanhemmistaan ja haluan olla kaikkien kanssa tekemisissä ja avuksi. Sijaisvanhemmilla on usein täysi työ keskittyä uuteen elämäntilanteeseen ja tukea perheeseen tullutta lasta integroitumaan kodin tavoille ja tottumuksille. Biologisilla vanhemmilla on oma suru- ja luopumistyönsä tehtävänä. Samaan aikaan käynnistyvät lapsen ja biologisten vanhempien tapaamiset. Tunnen empatiaa kaikkia osapuolia kohtaan. Jos minulla on mahdollisuus olla kannattelemassa heitä, teen sen mielelläni.

Perhehoidon työssä koen tärkeäksi muodostaa oman suhteen lapsen kanssa. Se vaatii aikaa, pysähtymistä lapselle äärelle, hänen kuuntelemistaan, yhdessä puuhastelua. Jos ja kun lapsi voi ajan kanssa kokea minut turvalliseksi ja tutuksi ihmiseksi sekä uskoa, että minä olen ja pysyn ja välitän, silloin hänen oma osallisuutensa voi päästä oikeuksiinsa.

Vinkit ammattilaisille:

Kun pohdit työssäsi pienten lasten turvallista osallisuutta, voit lähestyä asiaa näillä apukysymyksillä:

- Mikä on työni fokus/tarkoitus juuri tässä perheessä?
- Mikä tulee olemaan työni intensiivisyys jatkossa juuri tämän perheen ja lapsen kanssa?
- Millainen persoona tällä lapsella vaikuttaa olevan? Millaiset valmiudet hänellä on tulla kontaktiin?
- Mitä lapsi itse toivoo tai vaikuttaa toivovan?
- Mikä on lapsen tämänhetkinen elämäntilanne? Onko hän muodostamassa juuri kiintymyssuhdetta uuteen perheeseen vai onko hänen elämänsä vakiintunut?

7.

Kun on turvassa, tulee kuulluksi ja kohdatuksi

Sari-Anne Paaso ja Riikka Huusko

Istumme yhdessä lasten kanssa turvapeiton ympärillä, jonka Salapoliisi Mäyrä oli levittänyt lattialle. Olemme aloittamassa lasten ja heidän läheistensä kanssa Salapoliisipäivää. Mäyrä on pyytänyt lapsia auttamaan häntä mietityttävissä asioissa. Kaikkia jännittää. Mäyrän turvapeitolle saa tulla jokainen, mutta siihen pitää kysyä lupa. Mäyrä on ottanut matkaan itselleen sekä myös lapsille omat pienemmät peitot, joihin he voivat kääriytyä halutessaan. Täytyy tuntea olevansa turvassa, että uskaltaa osallistua ja puhua.

Salapoliisipäivissä etsimme yhdessä lasten kanssa erilaisia keinoja, miten saisimme vahvistettua lasten osallisuutta lastensuojelussa. Salapoliisitoiminta on noin 6–12 –vuotiaille lapsille tarkoitettua toimintaa, jossa haluamme herkin korvin kuulla, mitä sanottavaa lapsilla on. Lapset pääsevät auttamaan Salapoliisi Mäyrää ja sitä kautta auttamaan myös meitä aikuisia ymmärtämään, mitä lapset ajattelevat ja miten he kehittäisivät entistä lapsiystävällisempää lastensuojelua. Salapoliisipäivään lapsi saa ottaa mukaan myös oman tärkeän aikuisen.

Kuka on Salapoliisi Mäyrä?

Mäyrän erityisosaamista on kuuntelu. Hän jaksaa kuunnella jokaista lasta hoputtamatta. Hän sietää hiljaisuutta, on kiinnostunut jokaisesta lapsesta ja muistaa kehua. Mäyrä on aikuisille käsinukke, mutta lapsille paljon enemmän. Mäyrä on vertainen, jolla on samanlainen elämäntilanne kuin lapsilla ja joka ymmärtää tunnetasolla lasten kokemuksen. Voi sitä halien ja huolenpidon määrää, jonka Mäyrä osakseen saa. Salapoliisi Mäyrään halusi tutustua myös poika, joka etukäteen oli vannonut, että ei puhuisi millegään käsinukelle yhtään mitään.

Mitä sitten tapahtui Mäyrän turvapeitolla?

Jokainen lapsi sai valita itselleen pehmoeläimen, jonka kanssa hän pääsi tutustumaan Mäyrään. Turvapeitto on alue, jonne lapset pehmoeläimeen tulevat Mäyrän toiveen mukaisesti yksitellen juttelemaan. Lapset toivoivat, että Mäyrä saisi luotettavia ystäviä ja tulipa Mäyrää tapaamaan hänen isänsäkin, jota Mäyrä ei ollut nähnyt pitkään aikaan. Mäyrä näet asuu sijaisperheessä. Siinä taisi kostua useammankin aikuisen silmät, kun saimme todistaa Mäyrän ja Mäyrä-isän herkkää kohtaamista, ikävän sanoittamista ja lämmintä halaamista.

Kerroimme lapsille, että voimme kaikki yhdessä kirjoittaa päivässä nousevia ajatuksia lattialla olevaan isoon paperiin. Kirjaamista tehdään sen takia, että muistamme myöhemminkin lasten tärkeät ajatukset. Voimme tällöin käyttää niitä kehittämistyössä, jotta lapset huomioitaisiin paremmin lastensuojelussa. Dokumentoimme päivää yhdessä lasten kanssa myös valokuvaamalla.

Saa auttaa ja ilmaista omia mielipiteitä

Teemme Salapoliisipäivissä aina yhteiset sopimukset, jotta jokaisella lapsella olisi päivässä turvallista olla.

Lasten ehdottamina sovimme, että osallistuminen on vapaaehtoista, saa pitää hauskaa, leikkiä ja auttaa. Myöhemmin huomasimme, että eräs lapsi oli käynyt kirjoittamassa sopimuksiin vielä yhden tärkeän asian: ”Saa ilmaista mielipiteitä”. Ilahduimme lisäyksestä kovasti, sillä Salapoliisitoiminnalla

haluamme nimenomaan varmistaa, että myös lapset tulisivat kuulluiksi ja heillä olisi mahdollisuus ilmaista mielipiteitään.

Jotta jokainen lapsi voi osallistua, niin hyödynnämme päivissä leikkiä, rakentelua ja erilaisia taidelähtöisiä menetelmiä. Haluamme varmistaa, että itseilmaisu mahdollistuu myös ilman sanoja. Lapsella on aina oikeus myös olla osallistumatta työskentelyyn. On ihan hyväksyttävää, että lapsi seuraa Mäyrän ja toisten lasten touhuja. Päivän kuluessa Mäyrän ja toisten lasten puuhailut saattavat vetää puoleensa.

Kun on turvassa, saa olla oma itsensä

Mäyrä pyytää lapsia rakentamaan kehumajoja. Sellaisia, joissa kuulee vain hyviä asioita. Myös silloin, kun tuntuu, että on kurja päivä. Tyynyistä, tuoleista, sohvista ja isoista peitoista lapset rakentavat hienoja majoja ja haluavat, että Mäyrä ja lapsen oma aikuinen tulee sitä katsomaan ja tietenkin myös kehumaan. Miten tärkeää lapselle onkaan, että juuri myös se oma tärkeä aikuinen näkee hänen rakentamansa majan.

Hämmästelemme kerta kerran jälkeen, kuinka innokkaana lapset heittäytyvät Salapoliisi Mäyrän auttamiseen ja päivän touhuihin. Osallisuus turvalisesti tuo iloa kaikille. Salapoliisipäivään on ihan jokainen lapsi tervetullut, ja aikuisen tehtävänä on varmistaa, että lapsella on hyvä ja turvallista olla.

*"Kun lapsi on turvassa ja hyväksytty,
hänen ei tarvitse pelätä.
Kun lapsi on turvassa ja hyväksytty,
hän saa olla oma itsensä
ja tulee kuulluksi ja kohdatuksi.
Kun lapsi on turvassa ja hyväksytty,
hän voi kokea olevansa rakastettu
ja uskaltaa itsekkin rakastaa.
Kun lapsi on turvassa ja hyväksytty,
hänellä on kaikki maailman mahdollisuudet."*

Lisätietoja:

[Tutustu Salapoliisitoimintaan.](#)

Kurkkaa tunnelmia kirjoittamastamme

[Salapoliisipäivästä.](#)

Salapoliisi Mäyrällä on myös oma [YouTube-kanava](#).

Siellä on lasten kanssa tehtyjä musiikkivideoita ja

MäyräTV:n ohjelmia.

Vinkit ammattilaisille:

Salapoliisi Mäyrän vinkkilista aikuiselle:

- Lapsilla on paljon sanottavaa ja heitä kannattaa kuunnella tarkasti.
 - o Tartu hetkeen! Lapsi kertoo asioistaan sinulle, kun hänelle sopii.
 - Älä hoputa, odota rauhassa, älä keskeytä lasta.
 - o Älä tee tulkintoja, vaan kysy lapselta itseltään perustelut ja mahdolliset tarkennukset.
 - o Käytä puheen ohella myös muita itseilmaisun tapoja, esimerkiksi piirtämistä, rakentelua, valokuvausta.
- Lapsen on helpompi puhua ja toimia, kun hänellä on turvallinen olo.
 - o Tutustu rauhassa lapseen ja kerro jotain myös itsestäsi.
 - o Huolehdi, ettei lapsella ole nälkä tai jano.
 - o Kerro, miksi tapaat lasta ja mitä tiedolla tehdään.
 - o Viltti tai maja antaa lapselle rajatun tilan, jossa hän voi keskittyä.
- Voit tehdä dokumentointia yhdessä lapsen kanssa.
 - o Anna myös lapsen kirjoittaa omia muistiinpanoja ja piirtää esimerkiksi isolle lattialle levitetyle paperille.
 - o Lapsi voi myös tehdä dokumentointia valokuvaamalla. Katsokaa yhdessä lapsen ottamia kuvia.

8.

Superhampsteri ja onnen rapupiiraset – Kokemuksia väkivaltatyön avopalvelun lapsityöstä

Maaret Parviainen

Kaksi vuotta sitten sain työskennellä Lahden ensi- ja turvakotiyhdistyksen väkivaltatyön avopalveluissa lapsityön kehittämishankkeessa. Lasten kokemukset ja kertomukset väkivallasta avautuivat minulle syvemmin kuin koskaan. Antoisaa haasteellisessa työssä oli se, että sain rakentaa omanlaiseni työskentelytavan, joka kuitenkin perustui Ensi- ja turvakotien liitossa luotuun mallinnukseen lapsityöstä ja traumaorientoituneesta työotteesta.

Lasten tilanne otetaan aina puheeksi

Kun 6-vuotias Teija tuli asiakkaakseni, hän ei oikeastaan tiennyt, mihin oli tulossa, kuka minä olin tai mitä tulisi tapahtumaan. Hän saapui äitinsä vanavedessä, sillä perheessä oli ollut väkivaltaa ja äiti oli pohtinut oman työn tekijänsä kanssa sitä, miten se oli vaikuttanut tyttöön. Koska pienet lapset eivät itse pysty hakemaan apua, onkin ensiarvoisen tärkeää, että väkivallan kokijoiden sekä tekijöiden kanssa *otetaan aina myös lasten tilanne puheeksi* ja heitä ohjataan palveluihin.

Hyvässä tilanteessa perhe on saanut jo esim. turvakodissa kuulla, että väkivaltatyön avopalveluita on tarjolla kaikille perheenjäsenille ja lapsille on olemassa omaa apua. Lapsityöstä on kerrottu ja perhettä on tavattu heidän kotiutuessaan, eikä lapsityöntekijä ole täysin vieras ihminen tavatessaan lapsen ensimmäistä kertaa.

Lupa puhua turvallisesti

Alkutapaamisessa (johon osallistui myös äiti) kerroin Teijalle ikätasoisesti lapsityöstä, sen luottamuksellisuudesta, tapaamisten kestosta ja jakson pituudesta. Lapset miettivät usein, seuraako tapaamisista jotain. Joutuuko ehkä pulaan, jos paljastaa perheen salaisuuksia? Siksi lapsella pitää olla lupa puhua asioistaan turvallisesti. Perheissä, joissa on väkivaltaa, tämä saattaa olla haasteellinen asia ja väkivallan tekijän lupaa ei välttämättä ole helppo saada. Silti lapsella on oikeus apuun ja tukeen. Heti alussa lapsen pitää saada tunne siitä, että apua on saatavilla ja toivoa on olemassa. Lapsi ei ole asiakkaana vain vanhempiensa jatkeena, vaan oman elämänsä päähenkilönä ja avuntarvitsijana.

Kerroin Teijalle, mitä tulee tapahtumaan. Selitin lapselle ymmärrettävällä kielellä, että työskentelyyn liittyy kirjaamista tietokoneelle, sopimuksia ja mahdollista tietojen luovuttamista. Kysyin, miltä tuntuisi, jos alkaisimme tavata. Osallisuuden kielellä tätä kutsutaan lapsen mahdollisuudeksi valita ja saada tietoa.

Pyysin Teijalta ja hänen äidiltään allekirjoitukset tietojen luovuttamislomakkeeseen. Halusin, että Teija tietää, että hänenkin mielipiteellään on merkitystä vaikkei hänen allekirjoituksensa olisikaan mitenkään virallinen. Puhuimme, mitä pientä syötävää hän halusi välipalaksi tapaamisiin.

Superhampsteri, Ham Solo ja onnen rapupiiraset

Teimme yhdessä lapsityön aikajanan, jotta Teija pystyisi hahmottamaan paremmin, missä kohtaa tapaamisia olisimme menossa kulloinkin. Hän kertoi, mitkä asiat ovat hänelle mieluisia. Hän piti piirtämisestä, leikkimisestä ja pelaamisesta. Hän sai luvan olla myös hiljaa, jos puhuminen tuntui vaikealta. Kun Teijaa alkoi väsyttää, sai hän levätä huovan alla ja hieroin häntä kapulalla. Hän itse myös ehdotti tekemistä ja sai vaikuttaa prosessiin. Vaikka

työskentelylle oli selkeä suunnitelma ja sen tarkoituksena oli auttaa Teijaa jäsentämään väkivaltakokemuksiaan niin koko ajan mukana oli myös paljon naurua, iloa ja asioita, joista Teija nautti.

Teija teki eräessä tapaamisessa kuvakollaasin, jossa oli Superhampsteri, Ham Solo ja onnen rapupiirasia. Superhampsterilla oli suojakypärä päässään, jottei hän kolhisi itseään. Ham Solo oli sankari, joka taisteli pahuutta vastaan. Onnen rapupiiraset olivat Paavo Pesusieni -animaatiosta. Paavo on hahmo, joka säheltää ja joutuu vaikeuksiin, mutta selviää aina, koska on niin positiivinen ja joustava. Ammattikielellä voisi sanoa, että Paavolla on resilienssiä. Teijan kuvassa Onnen rapupiiraset lisääntyivät, vaikka niitä söi. Kuvasta muodostui narratiiveja, kertomuksia, joiden kautta Teija pystyi ilmaisemaan omia ajatuksiaan ja käsittelemään vahvuuksiaan ja selviytymiskeinojaan. Teijakin oli neuvokas. Aikuinen ei voi siis koskaan tietää etukäteen, mistä suhde lapsen maailmaan syvenee. Joskus jopa pesusienestä!

"Uskalla puhua"

Lopputapaamisessa Teijan ja äidin kanssa kävimme läpi tapaamisia. Teija sanoitti minulle ajatuksiaan lapsityöstä ("herkut olivat kivoja, ja se, että naurettiin paljon ja kerroit, mikä sulle oli ollut pelottavaa lapsena"). Lisäksi hän jätti viestin seuraavalle asiakaslapselleni: uskalla puhua. Hän oli oppinut ymmärtämään, ettei ollut yksin vaan oli muitakin samassa tilanteessa eläviä lapsia. Hän sai myös toisenlaisen roolin, eikä ollut pelkästään autettava.

Olin kysynyt Teijalta etukäteen, saanko näyttää äidille kuvia ja tehtäviä, joita hän oli tapaamisissa tehnyt. Osaa hän ei halunnut näyttää. Kunnioitin sitä. Minun tehtäväni loppukeskustelussa oli sanoittaa Teijan ääntä ja tukea häntä mielipiteidensä ilmaisemisessa. Lapsilla on kokemusten lisäksi tietoa, josta me aikuiset voimme oppia. Keskiössä olivat Teijan palaute ja ajatukset, joihin äidin huolet ja toiveet liittyivät läheisesti. Äiti liikuttui Teijan kuvista, hän osasi tulkita niitä.

Rakkautta hyväksyä lapsi

Haluan liittää osallisuuteen myös sanan rakkaus, joka sanana ei kovin hyvin istu auttamisjärjestelmämme sanastoon. Kun lapsi on oikeasti osallinen omassa prosessissaan, kokee hän hyväksyntää, aikuisen läsnäoloa ja välittämistä. Minusta on rakkautta hyväksyä lapsi juuri sellaisena kuin hän on. Ujona, vauhdikkaana, näsäviisaana tai sulkeutuneena. Lapsen ei tarvitse muuttua tai sopeutua työntekijän rytmiin ja etukäteissuunnitelmiin vaan työntekijän pitää herkästi kuunnella, havainnoida ja osallistaa lasta. Erityinen taito on se, että uskaltaa mennä lähelle ja aidosti avata sydämensä lapsen viesteille.

Klassikkokirjassa Pikku prinssi kiteytetään asia viisaasti: Ainoastaan sydämellään näkee hyvin. Tärkeimpiä asioita ei näe silmillä.

Vinkit ammattilaisille:

- Ota aina lasten tilanne puheeksi vanhempien kanssa.
- Kerro lapselle ikätasoisesti työskentelystä, sen luottamuksellisuudesta, tapaamisten kestosta ja jakson pituudesta.
- Luo lapselle tunnetta, että apua on saatavilla.
- Luo työskentelyssä lapselle mahdollisuuksia valita ja saada tietoa.
- Anna lapselle mahdollisuus vaikuttaa työskentelyprosessiin.
- Auta lasta ilmaisemaan omia ajatuksiaan – tavat voivat olla yllättäviäkin!
- Tue lasta mielipiteen ilmaisemisessa vanhemmille.
- Kuuntele herkästi, havainnoi ja osallista – uskalla mennä lähelle ja avata sydämesi lapsen viesteille.

Lähteet:

[Lastensuojelun käsikirja – lapsen osallisuus](#)

9.

Viisi tärkeää asiaa lapsen osallisuudesta koronatilanteessa

Susanna Uittomäki

Uittomäen teksti oli ensimmäinen blogisarjan kirjoitus, joka julkaistiin keväällä 2020. Tuolloin elettiin koronan osalta ensimmäistä poikkeuskevättä. Tekstin aihe käsittelee lapsen tunteiden käsittelyä koronatilanteessa ja soveltaen sitä voi hyödyntää korona-ajan jälkeenkin.

Lapsen tunteiden käsittely

Lapsen tunteiden tukeminen on aina ajankohtaista ja tärkeää, mutta sitä se on erityisesti ollut kaikkien lasten kohdalla keväällä 2020 ja tästä eteenpäin. Koronatilanne on uusi, epävarmuutta ja huolta herättävä tilanne sekä lapsille että aikuisille. Lapset palasivat toukokuussa kouluihin ja varhaiskasvatukseen pitkän tauon jälkeen. Joillekin se merkitsi hyvällä tavalla rutiinien ja turvallisen ympäristön palaamista omaan elämään, mutta monille se herätti huolia ja kysymyksiä.

Kerron [blogissani](#) lapsen tukemisesta tunteiden käsittelyssä koronatilanteessa, ja jaan vinkkejä toiminnallisista menetelmistä, joiden avulla tunteita ja huolia voi käsitellä lapsen kanssa. Tieto perustuu kokemukseeni läheisensä menettäneiden lasten vertaistukiryhmissä toteutettuihin menetelmiin, menetelmiä voi käyttää hieman muunnellen kohderyhmästä ja tarkoituksesta riippuen joko lapsiryhmissä tai yksittäisen lapsen kanssa.

Blogikirjoitukset on suunnattu lapsen vanhemmille ja muille lapsista huolehtiville aikuisille, ja myös lasten parissa työskentelevät ammattilaiset voivat hyötyä tiedosta. Ammattilaiset toimivat erilaisissa rooleissa; joku voi ottaa toiminnallisia menetelmiä käyttöön lapsia tavatessaan, toinen voi kannustaa perheen aikuista tukemaan lastaan tunteiden käsittelyssä.

1. Kannusta lasta esittämään kysymyksiä

Missä tahansa elämän kriisitilanteessa lapsen ottaminen osaksi tilanteen käsittelyä on tärkeää. Oli kyse sitten vanhempien erosta, läheisen kuolemasta tai muusta kriisitilanteesta - esimerkiksi tilanteesta, jossa kaikki nyt olemme. Lasta ei tule jättää ulkopuolelle, vaikka joskus meidän aikuisten on vaikea löytää sanoja tai tapaa millä selitämme asioita lapselle ikätasoisesti. On tärkeää kohdata omat pelkonsa ja ottaa lapsi mukaan, vaikka hänen reaktionsa ja kysymyksensä saattavat jännittää meitä. Voit kertoa lapselle, että emme aikuisetkaan tiedä vastausta kaikkeen, mutta kaikesta voidaan puhua ja kaikkea saa kysyä.

2. Puhu totta lapselle

Joskus saatamme ohittaa lapsen vaikeat kysymykset keksimällä nopean selityksen tai olan kohautuksella, monesti ajattelematta sen enempää. Lapsi kuulee totuuden joka tapauksessa kavereiltaan, naapureiltaan tai sosiaalisesta mediasta, joten on parempi, että hän kuulee sen itselleen läheisiltä aikuisilta. Lapsen vanhempia tai muita hänelle tärkeitä aikuisia onkin hyvä kannustaa rehellisyyteen. Jos lapsi kuulee vain osan totuudesta sieltä täältä, hän kuvittelee loput mielikuvituksellaan. Monesti mielikuvitus on totuutta hurjempi.

3. Kerro, miten toimimalla lapsi voi omalta osaltaan auttaa kriisitilanteessa

Aktiivinen toimijuus voi auttaa lasta ahdistuksen käsittelyssä. Jos korona

vaivaa lapsen mieltä kovasti, eikä asialle tällä hetkellä kukaan voi mitään, lapsen kanssa voi miettiä mitä tekemällä a) voi tehdä parhaansa, että virus ei leviäisi enempää b) omaa oloa voi pyrkiä helpottamaan. Muissakin kriisitilanteissa lapsen voi esimerkiksi ottaa mukaan päätöksentekoon sellaisissa asioissa, joissa lapsi voi tehdä valintoja.

4. Auta lasta muodostamaan oma tarina

Kriisitilanteiden käsittelyä helpottaa, jos ihminen voi myöhemmin liittää sekä hyvät että huonot kokemukset omaan elämäntarinaansa. Tämä auttaa tunteiden käsittelyssä myös myöhemmin elämässä ja voi kantaa pitkälle. Kun aikuinen auttaa lasta tässä, lapselle ei jää mieltä kaivelevia mustia aukkoja, joille hän ei löydä vastausta. Auta lasta muodostamaan tässä tilanteessa oma koronatarina.

5. Auta lasta keräämään muistoja

Koronatilanteessa lasta voi auttaa muodostamaan ja keräämään muistoja monella eri tavalla. Muistoja keräämällä voit auttaa lasta samalla huomaamaan, että ympärillämme on edelleen paljon hyviäkin asioita. Lasta tukemalla voit vaikuttaa siihen, että lapselle jää ajanjaksosta myös hyviä muistoja.

Lopulta on tärkeää ajatella, että tämä vaihe on vain pieni vaihe lapsen elämässä, eikä se tule määrittelemään lapsen loppuelämää. Myöhemmin muistot ehkä auttavat ymmärtämään, miksi aikuiset olivat silloin useammin huonolla tuulella, tai miksi kotona oli stressaantuneempi ilmapiiri kuin yleensä. Lapsi oppii ymmärtämään, että kyse oli isommasta asiasta eikä siitä, että hän ei suostunut pukemaan haalaria päälleen.

Uskotaan siihen, että nämäkin muistot saavat vielä kultareunukset.

Kuva 5.
"Missä olen turvassa."
9-vuotiaan lapsen näkemys.

10.

**Älä tule paha kakku –
tule hyvä lasten SOTE!**

Marjo Alatalo

Suomeen on valmistunut ensimmäinen [kansallinen lapsistrategia](#), ja samaa taktia lapsistrategian ensiaskelien kanssa pyritään kohti parempaa sosiaali- ja terveydenhuollon ja lastensuojelun tulevaisuutta. Niinpä onkin otollinen aika pohtia myös Tulevaisuuden SOTE-keskusten ja lastensuojelun valmistelun lapsistrategisia tavoitteita.

Mitä on lasten osallisuutta edistävää SOTE-palveluiden järjestäminen, johtaminen ja kehittäminen?

Hyvään kakkuun tarvitaan jäykkä pohja

Kansallisen lapsistrategiakomitean pääsihteeri Johanna Laisaari kuvaa [blogissaan](#) pienen lapsen osallisuuden kokemuksen rakentumista arjessa: Kuka saa vaikuttaa siihen, minkä leikkipuiston tänään valitsemme? Näissä rutiniinomaisina toistuvissa hetkissä olemme lastemme osallisuuden kokemuksen rakentumisessa paljon vartijoina.

Myös lasten kanssa eri palveluissa työskentelevien tuhansien sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisten palvelukohtaamisissa tekemät valinnat vaikuttavat lasten osallisuuden kokemukseen. Lasten osallisuutta vahvistavan SOTE-kakun sopivasti jäykkä pohja ovat osaavat, lasten osallisuutta vaalivat ammattilaiset.

Hyvä kakku ei ole vain päältä kaunis

Aito lasten osallisuus toteutuu palvelukohtaamisissa eikä se palaudu lennokkaiseen lauseisiin visioissa tai juhlapuheissa esitettyihin korulauseisiin. Tarvi-taan muutakin kuin kermavaahtoa ja osallisuuden unelmahöttöä.

Kakku on sisältä kaunis ja se ei lässähdä silloin, kun ainekset ovat oikeissa mittasuhteissa. Organisaatioissa ja palvelujärjestelmässä koulutetut ammattilaiset ovat hyvän SOTE-kakun tärkein raaka-aine. Mutta mitä ovat muut hyvän kakun aineosat?

Ammattilaisten työn tueksi tarvitaan palveluiden laatua varmistavaa järjestämistä ja johtamista. Nämä eivät kuitenkaan itsestään selvästi edistä lasten osallisuutta. Osallisuus on valittava toimintaa ohjaavaksi strategiseksi periaatteeksi. Kansallisen lapsistrategian lisäksi tarvitsemme paikallisia lapsistrategisia valintoja.

Entä mitä tarvitaan strategisen tahdonilmaisun rinnalle, että vuoden 2022 lopussa voimme jo maistella lapsen osallisuuden osalta tarpeeksi lupaavan hyvältä maistuvaa SOTE-kakkua?

Kakku on paras ja maistuvin, kun se leivotaan yhdessä

Helsingissä avainasemassa ovat ilmiöpohjaiset palveluketjut. Ne ovat tietoon perustuvan järjestämisen ja johtamisen työväline. Palveluketjuilla pyritään parantamaan yksittäisten lasten ja perheiden palvelupolkuja ja palvelukokemuksia.

Palveluketjuja valmistellaan lasten turvallisuuden kannalta keskeisten ilmiöiden ympärille. Näitä ovat lasten ja nuorten mielenterveysongelmat, lähisuhdeväkivalta sekä päihteet ja riippuvuudet lapsiperheessä. Tutkimuksen ja arkitiedon valossa tiedämme, että nämä ilmiöt haastavat osaamistamme ja kykyämme sovittaa toimintaamme yhteen, lapsilähtöiseksi kokonaisuudeksi.

Haavoittuvassa asemassa olevien asiakkaidemme osallisuutta vahvistavien

käytäntöjen kehittäminen on tuloksellisinta, kun organisaationa toimimme osallisuutta vahvistavalla tavalla. Olemme luoneet ammattilaisten avoimeen dialogiin tähtääviä yhteiskehittämisryhmiä ja yhteen sovittavan johtamisen säännöllisesti kokoontuvia foorumeita.

Valmistelemme palveluketjuja, koska meillä on kokemusta kakuista – tai ehkä pikemminkin sinne tänne hajoavan kakun murusista, jotka ovat jättäneet jälkeensä osaoptimoinnin ja koordinaation puutteen härskiintyneen jälkimaun.

Yhteinen kakku maistuu hyvältä, kun sitoudumme yhteiseen reseptiin

Yhteisen kakkureseptin tulee olla harkiten valittu. Tarvitaan panostusta tutkimusperustaiseen kehittämiseen. Olemme yrittäneet katsoa työkäytäntöjämme lapsikeskeisen suurennuslasin läpi. Kun palvelukohtaamisia kehitetään, voi pieneltäkin tuntuva yksityiskohta saada aikaan suuren muutoksen – kun päätämme siihen yhdessä sitoutua.

Tällainen pieni suuri muutos on esimerkiksi se, että lapsen ja perheen tilanteen arviointia ohjaavaan viitekehykseemme on lisätty lapsen osallisuus ja toimijuus lapsen kehityksellisenä tarpeena ja hyvinvoinnin osa-alueena. Sosiaalityöntekijöinä meidän on tärkeää tunnistaa lapsen vahvuuksia ja selvittää, miten niitä tuetaan lapsen kehitysympäristössä. Näin toimimalla voimme löytää avaimet lapsen pärjäävyyden tukemiseen.

Toinen pieni, mutta systemaattisesti käytettynä vaikutuksiltaan suuri esimerkki on yhteistyössä [Pääkaupungin turvakodin lähisuhdeväkivaltatyön yksikön](#) kanssa kehitelty lapsen lähisuhdeväkivaltatyön lomake. Lomakkeen avulla varmistetaan lapselle lupa puhua kokemastaan väkivallasta ja arvioida työskentelyn vaikutuksia omaan turvallisuuden tunteeseen.

Onnistuva ja oppiva SOTE-leipuri haluaa tietää, maistuiko kakkumme varmasti myös lapsiasiakkaillemme?

Mistä me tiedämme, oliko valitsemamme resepti tarpeeksi hyvä? Tarvitsemme tiedon ja tiedolla johtamisen kehittämistä. Tietopohjan tulee olla monipuolinen. Lasten osallisuutta vahvistavaa tiedolla johtamisen kehittämistä voisi esimerkiksi olla digitaalinen asiointisovellus lapsiasiakkaille. Sovellusta olisi mielekästä kehittää yhdessä lasten kanssa ja parantaa lasten käyttökokemuksen perusteella. Sovellus vahvistaisi lasten mahdollisuuksia kysyä ja saada tietoa ammattilaisilta, kertoa kokemuksistaan ja antaa palautetta kuulluksi ja kohdatuksi tulemisesta.

Tiedostamme, että tämä kaikki ei toteudu hetkessä. Lasten hyvä SOTE-kakku rakennetaan kerros kerrokselta.

Vinkit ammattilaisille:

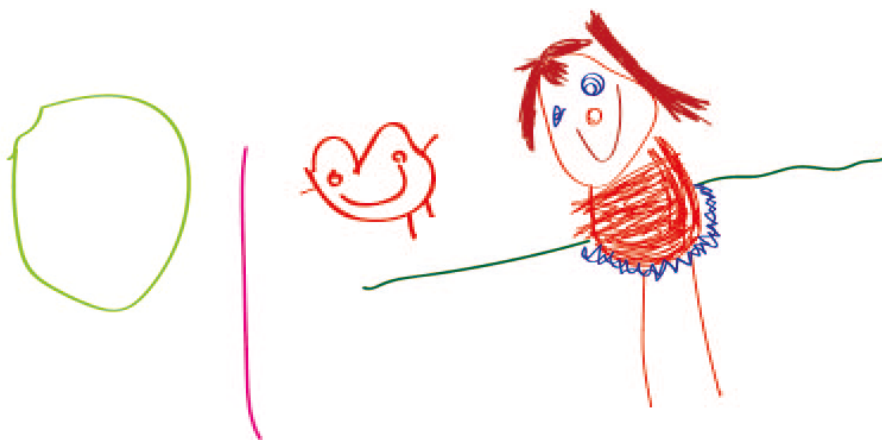
Vinkit muille lasten ja perheiden palveluja kehittäville ammattilaisille:

- Valitse eri-ikäisten lasten osallisuus ja lapsikeskeisyys kehittämistä strategisesti ohjaavaksi periaatteeksi.
- Edistä osallisuutta vahvistavaa toimintakulttuuria: yhteiskehitä!
- Sisällytä tiedolla johtamisen kehittämisen to do-listallesi myös lapsiasiakkaiden palvelukokemusten ja palautteiden keräämiseen sopivat ratkaisut.
- Arvosta yksityiskohtia: lapsen osallisuuden kokemusta voi palvelukohtaamisissa parantaa paljon tekemällä pieniä systemaattisia muutoksia.

Kuva 6.

"Olen hyvä jumppaamaan."
3-vuotiaan lapsen näkemys.

11.

Lasten osallisuus tutkimustoiminnassa

Johanna Kiili

Kirjoitussarjassa on pohdittu lasten turvallisen osallisuuden kysymyksiä erilaisilla arjen areenoilla. Tutkimukseen osallistuminen ei liene jokapäiväinen arjen areena, vaikka tiedon tuotannon ja palveluiden kehittämisen kannalta sitä voidaan pitää tärkeänä osallisuuden paikkana. Tässä kirjoituksessa pohdin lasten tutkimusosallisuuden kysymyksiä.

Onko lapsilla mahdollisuus osallistua tutkimuksen tekoon?

Lasten osallisuutta koskettava tutkimustieto on lisääntynyt viimeisen vuosikymmenen aikana ilahduttavasti. Samalla kun tutkimustieto on lisääntynyt, on myös huomattu erilaisia tutkimuksellisia aukkopaikkoja. Tällaisia ovat esimerkiksi lastensuojelun asiakkaina olevien lasten tutkimusosallistuminen etenkin tilanteissa, joissa vanhemmat ja/tai ammattilaiset arvioivat heidän voivan huonosti.

Lastensuojelua koskettavan tutkimustiedon pohjalta on jo pitkään kritisoitu lastensuojelun työtapoja ja sitä, että työskentelyä tehdään liiaksi aikuisen lähtökohdista käsin ja heille sopivin menetelmin. Mutta mitä tapahtuu lastensuojelututkimuksen kentällä? Millaisin tutkimusmenetelmin tutkimusta tehdään, kenen ehdoilla ja kenen määrittämänä? On tarpeen kääntää katse myös tutkimuskäytäntöihin ja kysyä, onko lapsilla mahdollisuus määritellä osallistumistaan tutkimuksen tekoon.

Tarvitaan lisää kriittistä keskustelua lasten oikeudesta kertoa näkemyksensä

Olemme Johanna Moilasan kanssa todenneet, että lastensuojelua koskettavassa kansainvälisessä tutkimuskirjallisuudessa aikuiset eli ammattilaiset, tutkijat ja/tai huoltajat usein määrittävät tutkimusosallistumisen tavat sekä sen, kuka lapsi on kykenevä osallistumaan tutkimukseen. Näin ollen ensisijainen päätös tehdään aikuisten toimesta. Ilahduttavaa on toisaalta se, että yhä useammin tietoa kerätään lapsilta. Löytyy myös tutkimuksia, joissa eettisiä sekä metodologisia ratkaisuja tehdään lasten kanssa, vaikkakin tämä on harvinaisempaa. Tekemämme analyysin perusteella voi todeta, että lastensuojelututkimuksissa käydään edelleen kovin vähän pohtivaa ja kriittistä keskustelua lasten oikeudesta kertoa näkemyksensä suhteessa aikuisten oikeuksiin ja mahdollisuuksiin esimerkiksi kieltää lasten osallistuminen tai rajoittaa sitä erilaisin kriteerein. (Kiili ja Moilanen 2019a ja 2019b.)

Lastensuojelua koskevien tutkimusten eettisissä ratkaisuissa painotus on vahingon välttämisessä ja yksityisyyden suojassa. Nämä ovat eittämättä avainperiaatteita, joita jokaisen tutkijan tulee noudattaa. Itsemääräämisoikeus ja oikeus päättää osallistumisesta on selkeästi problemaattisempi eettinen periaate. On selvää, ettei kaikilla lapsilla ole mahdollisuutta tehdä itse valintaa tutkimukseen osallistumisesta. Päätös tehdään joko heidän puolestaan tai heitä ei edes informoida tutkimukseen osallistumisen mahdollisuudesta.

Vinkit ammattilaisille:

Mitä ammattilaisten, tutkijoiden ja huoltajien on hyvä ottaa huomioon, kun mietitään lasten tutkimusosallistumista?

Muutamia huomioita kirjallisuuskatsauksemme perusteella:

- Palveluita kehitetään muun muassa tutkitun tiedon perusteella. Tieto on puutteellista, jos lapset eivät ole sitä tuottamassa.
- Tutkimustieto osoittaa, että lapset ovat usein halukkaita kertomaan kokemuksistaan. Lasten osallistumishalukkuuttaan on syytä kysyä, eikä olettaa sitä heidän puolestaan.
- Avoin ja pohtiva keskustelu tutkijoiden, ammattilaisten ja huoltajien kesken on tärkeää, jos lasten tutkimusosallistuminen arveluttaa.
- Pohdi, millaista tukea lapset mahdollisesti kaipaavat, että voisivat osallistua tutkimusaineiston tuottamiseen. Älä tyrmää ajatusta heidän osallistumisestaan heti, vaikka ajattelisitkin, että lapsi elää liian haastavassa elämäntilanteessa tai on liian huonokuntoinen osallistuakseen. Anna asialle mahdollisuus vähintäänkin ajatuksen tasolla.

Lähteet:

Kiili Johanna ja Moilanen Johanna. 2019a. Participation as a methodological and ethical issue in child protection research. *Journal of Children's Services*, 14(3): 143–161.

Kiili Johanna ja Moilanen Johanna. 2019b. Lapset kansainvälisissä lastensuojelututkimuksissa – tutkimuseettinen näkökulma. Teoksessa *Tutkimuseettisestä sääntelystä elettyyn kohtaamiseen. Lasten ja nuorten tutkimusetiikka II*. Toim. Kaisa Vehkalahti ja Niina Rutanen. Nuorisotutkimusseura, Nuorisotutkimusverkosto.

Kommenttipuheenvuoro: Tee turvallinen TAIKA

Mikko Oranen

LÄHES 25 VUOTTA sitten aloitin työskentelyn Ensi- ja turvakotien liiton Lapsen aika -projektissa, jonka tavoitteena oli kehittää perheessään väkivallalle altistuneiden lasten kanssa tehtävää työtä turvakodeissa. Suurin osa turvakoteihin vanhempansa kanssa tulevista lapsista oli pieniä alle kouluikäisiä tai alakoululaisia. Heistä puhuttiin ”näkymättöminä lapsina”. Aika pian huomasimme, että lapset eivät olleet lainkaan näkymättömiä vaan kyse oli pikemminkin aikuisten näkökyvyn puutteista. Lapsilla oli kyllä paljon ajatuksia, mielipiteitä ja tunteita liittyen asioihin, joita he olivat kokeneet, jos vain joku aikuinen pysähtyi heitä kuuntelemaan. Konkreettisia työvälineitä meillä oli aika vähän. Ensimmäiset ryhmät aloitettiin värikynillä ja papereilla varustautuneina. Tärkeitä käsitteellisiä apuvälineitä löysimme toisaalta lapsen oikeuksien sopimuksesta ja siihen liittyvästä keskustelusta sekä vahvasti kehitysvaiheesta olleesta traumatutkimuksesta. Kaikista tärkein väline oli kuitenkin kiinnostus ja uteliaisuus lasten ajatuksia ja maailmaa kohtaan. Heistä tuli projektin tärkeimpiä kouluttajia.

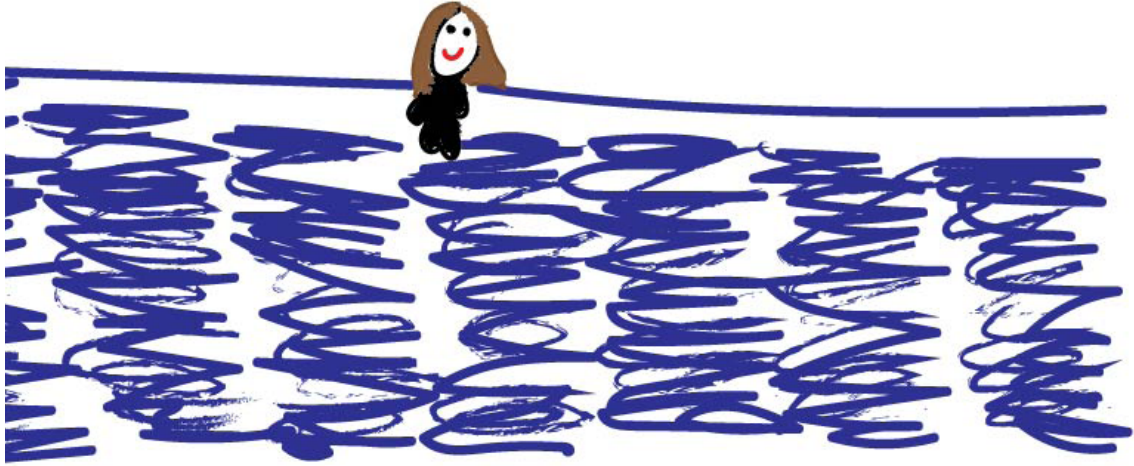
On ollut valtavan iso ilo seurata pienten lasten osallisuustyön kehittymistä, jota Pienten lasten turvallinen osallisuus -blogisarjassa kuvataan. On hienoa huomata, miten myös pienet lapset ovat alkaneet tulla näkyviksi niin eroauttamisessa kuin lastensuojelussa ja varhaiskasvatuksessa sekä sotepalvelujen kehittämisessä ja muuallakin. Värikynät ja paperi ovat edelleen hyvin käyttökelpoisia mutta paljon on myös kehitetty erilaisia uusia välineitä aikuisten näön ja kuulon tueksi: on muistilistoja, satukirjoja, kortteja ja ryhmätyön malleja. Ne ovat hyvä tuki ja tuovat aikuiselle turvallisuutta sekä auttavat lapsia ilmaisemaan itseään.

Blogiteksteistä välittyy kuitenkin vahva viesti siitä, että osallisuuden toteutumisen kannalta olennaisin asia on aikuisen aktiivisuus ja kiinnostus lapsen maailmaa kohtaan. Lapsi kyllä ilmaisee itseään tavalla tai toisella, jos aikuinen pysähtyy tuota ilmaisua kuuntelemaan. Me aikuiset olemme mestareita ennalta tietämisessä. Lasten kanssa tästä asenteesta on luovuttava. Asioiden merkitystä lapselle ei voi tietää, ellei kysy. Ja vastauksia kannattaa kuunnella tarkasti. Pieneltä näyttävä asia voi olla iso ja aikuisen mielestä iso asia voi olla pikkiriikkisen pieni.

Viisas ystäväni lastenpsykiatri Jukka Mäkelä on sanonut, että mikään ei rauhoita ihmistä niin kuin kokemus ymmärretyksi tulemisesta. Rauhoittumisen lisäksi ymmärretyksi tuleminen tuottaa usein myös paljon iloa. Iloisiin yllätyksiin kannattaa kyllä varautua osallisuustyöskentelyssä, kuten monessa tekstissä kuvataan. Ammattilaisen työhön lasten oivallusten, ideoiden ja ajatusten maailmaan sukeltaminen tuo myös syvän merkityksellisyyden.

Aikanaan tiivistimme lasten kanssa työskentelyn perusedellytykset käsitteeseen Turvallinen TAIKA. Turvallisuuden lisäksi tarvitaan siis Tila, Aikaa, Ihminen, Kohtaaminen ja oikea Asenne. Aikuisen tehtävä on luoda työskentelylle turvallinen tila ja tarjota lapsen tarvitsema määrä aikaa. Aikuisen pitää olla valmis kohtaamaan lapsi sellaisena kuin hän on sekä suhtautua häneen kiinnostuneena ja kunnioittavasti. Näistä samoista asioista puhuvat myös tämän pienten lasten osallisuudesta kertovan kokoelman tekstit. Ne kutsuvat ja yllyttävät: tee sinäkin lasten kanssa turvallinen taika ja anna itsesi yllättyä!

Kuva 7.

Kirjoittajaesittelyt

Alatalo Marjo, Helsingin kaupunki

Alatalo (YTL) on työskennellyt noin 20 vuoden ajan Helsingin lastensuojelussa eri yksiköissä sosiaalityöntekijänä ja esihenkilönä sekä projektitehtävissä pääkaupunkiseudun Lapsen paras, yhdessä enemmän -hankkeessa. Alatalon kotipesä on yhä Helsingin lastensuojelussa ja perhesosiaalityössä. Hän koordinoi Helsingin kaupungin eri toimialojen ja HUSin yhteisten ilmiöpohjaisten palveluketjujen sekä digitaalisen tilannearviointityövälineen ja osaamisen kehittämistä osana Tulevaisuuden SOTE-keskus ja -lastensuojelu-hankkeita.

Franska Johanna, Mannerheimin Lastensuojeluliiton Varsinais-Suomen piiri ry

Franska (sosionomi AMK, ratkaisukeskeinen lyhytterapeutti, mentalisaatiokouluttaja) on työskennellyt pitkään alle kouluikäisten lasten kanssa sekä varhaiskasvatuksessa että järjestötyössä. Lapsen osallisuus on aina ollut lähellä sydäntä ja pitkään kytynyt ajatus pienenkin lapsen äänen kuuluville saamiseksi kiteytyi Huomaa minut! -osallistyyökaluksi MLL:n mentalisaatiokoulutusten myötä. Hän toimii tällä hetkellä Mannerheimin Lastensuojeluliiton Varsinais-Suomen piirin perhetoiminnan koordinaattorina avoin kohtaamispaikka Marakatissa, Turussa sekä avoinkohtaamispaikka Satelliitissa, Raisiossa.

Frisk Salla, Kasper – Kasvatus- ja perheneuvonta ry

Frisk toimii asiantuntijana lasten ja nuorten eroauttamisen parissa. Friskillä on pitkä kokemus eroauttamisesta, kouluttamisesta ja kehittämistyöstä järjestöissä. Erityisenä kiinnostuksen kohteena hänellä on lasten rooli, tarinat ja heidän osallisuuden kokemuksensa vanhempien eroon liittyen.

Huusko Riikka, Pesäpuu ry (kirjoittamishetkellä)

Huusko on sosiaalityöntekijä (YTM) ja tekstin kirjoittamishetkellä hän työskenteli Pesäpuu ry:ssä kehittämisspäällikkönä. Työssään hänen sydäntään lähellä ovat lapset ja nuoret. Hän haluaa osaltaan olla parantamassa heidän turvallisuuttaan ja osallisuuttaan lastensuojelussa. Huusko uskoo, että lasten ja nuorten kanssa yhdessä työskentelemällä tämä tavoite on mahdollista toteuttaa.

Kalliomeri Reetta, Pelastakaa Lapset ry

Kalliomeri on sosiaalityöntekijä (VTM), jolla on kokemusta erityisesti yhdessä kehittämisestä lasten ja heille tärkeiden aikuisten kanssa. Hän vie eteenpäin myönteisen tunnistamisen toimintatapaa ja haluaa vahvistaa lapsille itselleen merkityksellistä osallisuutta. Kalliomeri työskenteli tekstin kirjoituksen aikana Pelastakaa Lapset ry:n Arjesta voimaa -hankkeessa.

Kiili Johanna, Jyväskylän yliopisto

Dosentti, yliopistonlehtori Kiilillä on pitkä kokemus lasten osallistumisen, tutkimuseettisten kysymysten ja lapsipoliittisen (rakenteellisen) sosiaalityön tutkimuksesta sekä opetustehtävistä sosiaalityön perus- ja jatko-opinnoissa kuin myös rakenteellisen sosiaalityön erikoistumiskoulutuksessa (Jyväskylän yliopisto). Parhaillaan hän johtaa tutkimushanketta Lapsen tukena - tukihenkilö- ja tukiperhetoiminta lapsi- ja perhesosiaalityössä (LATU).

Oranen Mikko, Nuorten ystävät ry

Oranen (Psl) on kehitys- ja kasvatuspsykologiaan erikoistunut psykologi, jonka keskeisenä kiinnostuksen kohteena on lähes koko uransa ajan ollut osallisuus ja sen toteutuminen erilaisissa lasten ja perheiden palvelujen ammatillisissa käytännöissä. Oranen työskentelee Nuorten Ystävät ry:n ja Oulun Diakonissalaitoksen Säätiön yhteisesti omistaman palveluyhtiön kehitysjohtajana.

Paaso Sari-Anne, Pesäpuu ry

Paaso (sosiaalityöntekijä, YTM) työskentelee Pesäpuussa kehittämisspällikkönä. Hän on kiinnostunut lasten osallisuuden kysymyksistä ja lasten kanssa työskentelystä lastensuojelussa. Hänen mielestään antoisinta työssä on lastensuojelun kehittäminen yhdessä lasten kanssa.

Parviainen Maaret, Ensi- ja turvakotien liitto

Parviainen (sosionomi ja ekspressiivinen taideterapeutti) toimii lapsityön asiantuntijana Ensi- ja turvakotien liitossa. Aikaisemmin hän on mm. kehittänyt lapsityötä Lahden ensi- ja turvakoti yhdistys ry:ssä Turvaa ja tukea tässä ja nyt - lapsi ei voi odottaa! -kehittämishankkeessa.

Rauhala Marjukka, Yhteiset lapsemme ry

Rauhala (sosionomi AMK, teatteri-ilmaisun ohjaaja AMK) toimii Yhteiset Lapsemme ry:n Ole rohkea ja reilu -toiminnan koordinaattorina.

Rippstein Katja, Mannerheimin Lastensuojeluliiton Varsinais-Suomen piiri ry
Rippstein (KM ja sosionomi) on tehnyt työtä järjestöissä lähes 20 vuoden ajan eri tehtävissä. Tällä hetkellä hän työskentelee Mannerheimin Lastensuojeluliiton Varsinais-Suomen piirin järjestöpäällikkönä ja tekee osan työstään Lastensuojelun Keskusliiton kansalliseen Perheet keskiöön! -hankkeeseen. Hänen työtehtäviinsä kuuluu mm. johtaa piirin lapsi-, nuoriso- ja perhetoimintaa, vastata kunta- ja järjestöyhteistyöstä sekä tehdä työtä sen eteen, että järjestöjen toiminta kiinnittyy osaksi kehittyvää tulevaisuuden sotea, erityisesti perhekeskusnäkökulmasta.

Tavio Salla, Pelastakaa Lapset ry

Tavio (VTM, työnohjaaja ja PRIDE-valmentaja) on työskennellyt pitkään lastensuojelun työtehtävissä ensin kunnallisella puolella ja viimeiset 17 vuotta järjestöpuolella. Nykyisessä työssään Pelastakaa Lapset ry:llä hänen toimenkuviinsa kuuluvat kansainväliset adoptio- sekä kotimaiset sijaishuollon prosessit palveluntuottajan roolissa. Työhön kuuluu mm. valmentaa sijaishemmiksi haluavia, antaa adoptioneuvontaa kansainvälisessä adoptiossa, sekä lisäksi tehdä asiakasperheissä seurantaa ja tukityöskentelyä ja kirjoittaa erilaisia lausuntoja ja raportteja.

Tuisku-Lehto Sanna, Kehitysvammaliitto (kirjoittamishetkellä)

Tuisku-Lehto toimi tekstin kirjoittamishetkellä Kehitysvammaliitossa, Minua kuullaan -hankkeen suunnittelijana.

Tulensalo Hanna, Pelastakaa Lapset ry

Tulensalo (YTL) toimii kehittämisspällikkönä Pelastakaa Lapset ry:llä ja on

toiminut erilaisissa lapsi- ja perhepalveluiden kehittämistehtävissä yli 20 vuoden ajan.

Uittomäki Susanna

Uittomäki (sosionomi yamk, AmO) on työskennellyt pitkään lasten ja lapsiperheiden parissa, mm. lastentarhanopettajana sekä lasten vertaistukiryhmien ohjaajana. Viimeisten kymmenen vuoden ajan hän on toiminut KÄPY - Lapsikuolemaperheet ry:n toiminnanjohtajana sekä luennoinut ammattilaisille ja lapsen läheisille aikuisille surevan lapsen tukemiseen ja lapsen tunteiden tukemiseen liittyvistä teemoista.

Ylikojola Liisa, Mannerheimin lastensuojeluliitto

Ylikojola (KM, AmO) on työskennellyt Mannerheimin Lastensuojeluliitossa perhekeskustoiminnan koordinaattorina kohta 15 vuoden ajan. Hänen tehtäviinsä kuuluu mm. MLL:n perhekeskustoiminnan valtakunnallinen seuranta, arviointi ja kehittäminen. Lapsen näkökulman esillä pitäminen on lähellä sydäntä ja keskeistä kaikessa kehittämisessä.

Ylönen Hanna-Leena, Yhteiset Lapsemme ry

Ylönen (FM kulttuuriantropologia) toimii Yhteiset Lapsemme ry:ssä Ole rohkea ja reilu -toiminnan suunnittelijana.

olen hyvä piirtämään

